

Gökhan Tunç, “Evliya Çelebi’nin *Seyahatnâme*’sinin “Menzil-i kenâr-ı Raba” Bölümünün Üslup ve Kurgusal Özellikleri”, Karadeniz Araştırmaları, Cilt: 5, Sayı: 17, Bahar 2008, s.67-74.

Evliya Çelebi’nin *Seyahatnâme*’sinin ‘Menzil-i kenâr-ı Raba’ Bölümünün Üslup ve Kurgusal Özellikleri

Gökhan Tunç¹

Özet: *Evliya Çelebi’nin Seyahatname adlı kitabı, birçok araştırmacı tarafından 17. yüzyılın kültürel yapısını ve tarihî olaylarını yansıtan bir eser olduğu için önemli görülmüştür. Bu makalede, Seyahatname edebî bir eser olarak ele alınıp, onun kurgusal özellikleri ön plana çıkarılacaktır. Bu çerçevede, kurmaca kavramı doğrultusunda, Evliya Çelebi’nin Seyahatname’de kullandığı üslup özellikleri bu eserden seçilen bir bölüm merkezinde tartışmaya açılacaktır. Böylelikle, Evliya Çelebi’nin anlatım gücünü açığa çıkaran unsurların neler olduğunun belirlenmesi için uğraş verecek ve Seyahatname’nin gerçek ve kurmaca gibi niteliklerin nasıl iç içe geçtiği bir metin olduğunu ortaya koymaya çalışacağım.*

Bu yazıda, Evliya Çelebi’nin *Seyahatnâme*’sinde anlattığı “Menzil-i kenâr-ı Raba” adlı bölümün kurgusal özelliklerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçta, söz konusu bölümdeki anlatım öncelikleri, öne çıkarılan ya da kısa kesilen olaylar, sözcük seçimleri, epik veya dramatik anlatımlar ve üslup gibi özellikler incelenecektir. Öte yandan, Evliya Çelebi’nin savaşılan ötekine bakışı da sorunsallaştırılacak bir diğer konudur. Fakat öncelikle bahsedilen savaşın tarih kitaplarında nasıl konu edinildiği gösterilecek, daha sonra Evliya Çelebi’nin Rab savaşını tarih kitaplarından nasıl farklı ele aldığı somutlanmaya çalışılacaktır.

Joseph von Hummer, *Osmanlı Tarihi Cilt II*’de Rab (bir diğer adıyla Yanikkale) kalesinin Palfi tarafından alınmasına değinmiştir. Rab kalesinin anlatımında, Hummer’in özellikle dikkat ettiği konu, yönetici kesim arasındaki ilişkilere; Padişah, ordunun komutanlığını, vezirlerin en genci olan İona Satırcı’ya vermiştir. Ekmekçi Ahmed ise, ordu defterdarlığıyla Satırcı’nın yardımcısı olmuştur. Arşidük Maksimilyen’in Papalığı istila etmesi, Rab’ın kanlı bir kuşatmasında birkaç kişinin telef olması gibi olaylar seraskeri aktif hâle getirmiştir. Ka-

¹ Bozok Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi. gokhantunc81@hotmail.com.

sım'ın ilk gününde Satırcı, Vayçen hisarları önüne geldiyse de burada hücuma uğrayarak geri çekilmiştir. Bu başarısızlığın bir diğer nedeni Kırım Hanı'nın orduya katılmayıdır. Padişah, Gazi Giray'ı, Feth Giray'a karşı davranışından dolayı onu affetmez. İbrahim Paşa ise, Gazi Giray'ı iş başına getirdiği için padişahın gözünden düşmüş ve sonunda görevinden azledilmiştir. Yerine her ne kadar Hadım Hasan Paşa getirilse de, Hoca Saadettin ile kapı ağası Gazanfer'e karşı davranışları nedeniyle kısa sürede görevini kaybetmiştir ve önce Yedikule zindanına atılmış, altı gün sonra da idam edilmiştir. Sonunda sadrazamlığa İkinci Vezir Cerrah Mehmet Paşa atanmıştır. Düşman ordusu ise Palfi önderliğinde kaleyi almıştır (226-7).

Hummer, Rab savaşını anlatırken, Osmanlı'nın yenilme nedeni olarak yönetici kesim arasındaki anlaşmazlıkları öne çıkarır. Örneğin Hummer, padişahın Gazi Giray'a kızgın olması, Kırım Hanı'nın savaşa katılmayı, sadrazamların gözden düşüp kısa aralıklarla azledilmesi gibi etkenler üzerinde durmaktadır. Hummer, taraf değildir, bir tarihçiden beklendiği gibi doğrudan bilgiler vermekle yetinmektedir. Daha sonra gösterilmeye çalışılacağı gibi Evliya Çelebi için yenilginin nedeni çok farklıdır. Evliya Çelebi bir taraftır ve savaşa bakışı öznel-dir.

Rab savaşını ele alan bir diğer tarihçi, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'dır. Uzunçarşılı, Rab savaşını "Yanıkale'nin Düşmesi" başlığıyla anlatır: "*Bir gece Peçevi (Peçny) den zabhire getirildiği hilesiyle ve içerden elde edilen Martaloslar vasıtasıyla düştü; yani geceleyin su kapısı açılıp düşman sayka denilen kayıkların kale içine girmiş ve kaledeki yeniçeri ağası Yahya ile diğer muhafızlar öldürülmüştür.*" (81)

Alıntılanan paragrafta görüldüğü gibi, Uzunçarşılı Rab yenilgisini Hummar'den çok farklı bir şekilde yorumlar. Daha önce de bahsedildiği gibi, Hummer, yenilginin nedenini yönetici kesimdeki anlaşmazlıklara bağlarken, Uzunçarşılı, Rab ya da Yanıkale'nin bir hileyle düşürüldüğünü dile getirir. Evliya Çelebi'nin yenilgi için yorumu ise her iki tarihçiden farklıdır.

Uzunçarşılı'nın, dipnotta anlattığı olay Evliya Çelebi'nin anlattığı kendi başından geçmiş bir olayla benzerlikler taşır. Dipnotta anlatılan olay şudur:

"*Yanıkale'nin sukutu bir yeniçeri ile İstanbul'a bildirilmisti. Yeniçeri geldiği zaman Üçüncü Mehmed kayıkla Eyüb'e gitmişti. Yeniçeriyi oraya gönderdiler. Padişah kayıktan çıkıp atına bineceği sırada "serhadden gelirim, Yanıkale'yi kâfir alıp zaptyledi, tedarik zamanıdır kande gidersiz" deyince pâdişah at başını çekerek yeniçeriden haberi alıp sarayına dönmüştür.*" (81)

Dipnotta anlatılan olayla Evliya Çelebi'nin anlattığı olay arasındaki paralellik daha sonra somutlandırılacaktır. Fakat şimdi Evliya Çelebi'nin bir tarihî olay olan Rab (Yanıkale) savaşını nasıl anlattığı üzerinde durulacaktır.

Öncelikle belirtilmesi gereken nokta, Evliya Çelebi'nin herhangi bir tarihî olayı, bir tarihçi gibi anlatmadığıdır. Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâmesi* bir edebî eser değerini de taşır. Evliya Çelebi'nin bir edebiyat eseri olarak yorumlanabilecek *Seyahatnâme'si*, ayrıca kurgu ile gerçekliğin iç içe geçtiği bir niteliğe de sahiptir. Nuran Tezcan, adı anılan makalesinde *Seyahatnâme'nin* işte bu özelliğine

şöyle değinir: “*Seyabatname, Osmanlı İmparatorluğunun fiziki yapısı ile E. Ç. ’nin kişisel serüvenlerinin ve kurgulamalarının iç içe anlatıldığı bir eserdir. Başka bir deyişle Seyabatname somut bilgi ile kurgu anlatımın kesiştiği bir eserdir*” (5). Sözü edilen düşünceler bir örnek merkezinde kanıtlanmaya muhtaçtır. Bu noktada, bahsedilen düşünceleri kanıtlamak için eserin kurgusunun bir örnek dahilinde incelenmesine geçilebilir.

Evliya Çelebi, savaşın içinde bulunduğundan bu savaşı birinci tekil kişi ile anlatır. Fakat Evliya Çelebi’nin olaylara çok az doğrudan katılması, daha çok olayları dışardan gözlemlemesi dikkat çeker. Daha sonra da gösterilemeye çalışılacağı gibi Evliya Çelebi, savaş esnasında yaşanan bütün olaylara vakıftır. Bu bağlamda, bir kamera gibi bütün yaşananlara ayrıntısıyla anlatır. Hatta öyle ki Evliya Çelebi, düşman askerlerinin konuştuklarını ve düşündüklerini dahi bilmektedir (Bu durumun kurgudaki önemine daha sonra değinilecektir).

Evliya Çelebi’nin savaşı anlatmaya geçmeden çizdiği manzara önemlidir. Söz konusu manzarada düşmana ait işaretler vardır, ama düşmanın kendisi yoktur. Düşmana ait işaretlerin en belirginini ateştir. Düşman askerinin, doğrudan görünmeyip, yakınlarda olduklarının ima edilmesi, okuyucuda tedirginlik ve heyecan yaratmaya yöneliktir. Ayrıca, içinde bulunulan mekânın anlatımı da, bu tedirginliği ve heyecanı artırır. Çünkü içinde bulunulan mekânda, uçurumlar vardır ve “*kal’a-i Ni’met-Uğvar*” “*beyâz ejder-i heft-ser*” gibidir: “*Takdîr-i Hudâ bu menzilde nehr-i Raba’nın iki tarafı topraklı uçurum yarlar olup bir âli püştü başından nehr-i Raba’nın cânib-i garbında üç sâ’at mikdâr mesâfe-i ba’idede kal’a-i Ni’met-Uğvar nümâyan olup beyâz ejder-i heft ser gibi dururdu.*” (30) Uçurum ve ejderha gibi motiflerle, tehlike anlatımı güçlendirilmiş mekânda, Müslüman askerler savaş hazırlığına başlamıştır. Fakat, daha savaş başlamadan anlatıcı ya da bir başka ifadeyle Evliya Çelebi, okuyuculara savaşın kaybedileceğini sezdirir. Çünkü Evliya Çelebi savaş başlamadan içinde “*cevr ü cefâ*” olduğunu, bunu Ahmed Geray Sultan ile sohbet ederek unuttuğunu vurgular (31). Öte yandan askerinin birçok savaş yaptığını ve bu nedenle yorulduğunu, ayrıca kış geldiği için savaşa gitmenin uygun olmayaçağını kimsenin söyleyemediğini dile getirir Evliya Çelebi (31). Bütün bu nedenlerle okura savaşın kaybedileceği sezdirilir. Bu şekilde, Evliya Çelebi’ye göre savaşın kaybedilmesinin ilk nedeni ortaya çıkar: Söz konusu neden, askerinin yorgun olması ve kış ayının gelmesidir.

Asker yorgun olmasına rağmen savaş hazırlıkları yapılmaktadır. Evliya Çelebi, askerlerin savaş hazırlıklarını (köprüden karşıya geçmeleri, siperlere yerleşmeleri) ayrıntısıyla anlatır:

“*Nehr-i Raba üzre drabt-ı müntehâ kazıklar kakup piyâde asker-i İslâm ubûr etmek için bir cisr-i haşeb-i müfîd [ü] muhtasar inşâ olunup top tahtaların ipler ile bağlayup fi’l-hâl yeniçeri ocağından Somuncubaşı Abdî Ağâ on oda yeniçeriler âbeste âbeste cisrden karşı geçüp sâhil-i Raba’da cisr başında fi’l-hâl cümle gâziyân-ı yeniçeriyân mâh- mezbûrun evvelki günü meterislere girip.*” (31)

Bu şekilde, okurun gözünde savaşın tüm hazırlıkları ayrıntısıyla canlanmış olur ve bu hazırlıkların ayrıntılı verilmesiyle okurun savaşın içine daha kolay girip savaşanlarla empati kurması kolaylaştırılmış olunur. Evliya Çelebi ise, “*Bâri*

karşu geçiüp küffâr yok iken bir şikâr-ı kelepür alabilsem” diyerek köprünün karşı tarafına geçer. Bu durum, olayların daha iyi kurgulanması için de işlevseldir. Çünkü böylelikle birinci tekil anlatıcı olan Evliya Çelebi, savaşa daha yakından tanık olacak ve okura savaşın ayrıntılarını daha iyi sunma olanağı bulacaktır.

Evliya Çelebi, köprünün karşısına geçer, gelen düşman askerini gözlemler ve bu gözlemlerini okura anlatır. Sözü edilen anlatımda, özellikle sessel ve görsel imajlardan yararlanılmıştır. Örneğin düşmanın gelişi sessel imajlardan yararlanılarak şu şekilde anlatılır: “*Hikmet-i Bârî ol Cum’a gün karşu cânibde on bin kadar küffâr-ı bed-girdâr-ı murdâr alay alay saf saf torompete ve laturyanı ve galyavî boruları ve erganon ve nâkûsların çalarak mevc mevc geliüp nüümâyân oldu.*” (31-2)

Aynı şekilde, görsel imajlardan da yararlanmıştır Evliya Çelebi: “*Ve nebrin karşu tarafındaki dirabistân içre küffâr kara nabır gibi kara şapkalarıyla meks ediüp beri Sadra zâm ordusunda üç yüz pâre sığâr u kibâr topları kâfire karşu âmâde ediüp ale’t-tertib cümle topları dizdiler.*” (32)

Evliya Çelebi, dışarıdaki görsel ve sessel imajları verdikten sonra birden sadrazamın “otağı”nın içindeki diyalogu anlatmaya başlar. Mekândaki bu sıçrayış, modern kurgu tekniklerini akla getirmektedir. Öte yandan, bir insanın aniden bir yerden bir yere bu kadar hızlı bir şekilde geçemeyeceği göz önünde bulundurulduğunda, *Seyahatname*’deki kurgusal özellikler belirginlik kazanır. Ayrıca mekândaki bu sıçrayış anlatımdaki estetikliği sağlar. Çünkü dışarıda düşman ordusu kalabalık bir şekilde kurulurken, sadrazam ve yardımcılarının bir karar vermesi gerekir. Mekânda bahsedilen sıçrayış, okuru karar konusundaki zorunluluğa yoğunlaştırır. Sadrazamın çadırına odaklanmasıyla birlikte, sessel ve görsel imajlardan yararlanılarak dış dünyanın tasvir edilmesinin yerini, diyaloglarla kişilerin iç dünyasının verilmesi alır. Örneğin birtakım insanlar “çelebi”ce, tedirgin bir şekilde konuşurken, İsmail Paşanın lecuc (inatçı ve çekişken) bir hâlde konuştuğu söylenir. İsmail Paşa ayrıca unfla (şiddetle) konuşur. Kazancızâde Süleyman Ağa, temkinlidir. Yeniçeri Ağası Salih Paşa ve Gürcü Mehmet ise, savaş taraftarıdır (32). Diyaloglar yoluyla kişilerin iç dünyasının verilmesiyle savaş sırasında nasıl hareket edileceği konusundaki kararsızlık okurun zihninde belirginleşir. Öte yandan, Evliya Çelebi’nin kişilerin iç dünyasına da eğilmesi, estetik yönden de okurda bir haz uyandırır.

Sonunda savaş kararı alınır. Evliya Çelebi, savaş meydanını da olabildiğince okurun zihninde belirginleştirir:

“*Anı gördüm, hemân küffâr meydân-ı ma’rekeye at depiüp on bin mikdarı var çıktılar, ama meydân-ı bezm-i rezm bir hayli vâsi’ meydân, ammâ cânib-i erba’ası gâyet sık dirabistân idi. Hemân bu ağaçlık içinden bu ağaçlık içinden beş altı bin kadar küffâr meydân-ı ma’rekeye at süriüp cenge duruşdular.*” (32)

Evliya Çelebi, düşmanın anlatımında olabildiğince sade bir dil kullanırken, Müslümanları ve zaferini anlatırken sanathî ve epik bir dil kullanır. Sözü edilen düşüncüyü desteklemek için aşağıdaki cümleler örnek gösterilebilir:

“*Ammâ İslâm tarafından sadâ-yı Allâh Allâh ev-i âsumâna peyveste olup ân-ı vâhidde guzât-ı Müslimîn Budinlisi ve Egrelî ve Kanijeli ve Bosna serhadlisi küffâra eyle bir*

sâtûr-ı Muhammedî urdular kim küffârın urûkunu şemşîr-i zafer-lubûk ile kat' etdiler kim ghyâ vücûd-ı küffâr erre-i sîn-i siverin ile kat' eder gibi olup edîm-i arzdan cümle küffâr münkati' olup bâksâr oldular.” (33)

Alıntılanan paragrafın alınlanmasında gözden kaçırılmaması gereken nokta, Nuran Tezcan'ın “Seyahatname” adlı yazısında da belirttiği gibi, Evliya Çelebi'nin “17. yüzyılın konuşma dilini dışlayan, düşünceyi ikinci plana atan inşa üslubu estetiğini, kendine özgü yöntemlerle kırarak aş[ması] estetiği, anlatmak istediği amaç doğrultusunda kullan[masıdır]” (7). Bu şekilde alıntılanan parçada görüldüğü gibi, estetik amaç değil, anlatılmak istenenin dile getirilmesi için sadece bir araca dönüşür. Bahsedilen alıntıdaki amaç ise, Osmanlı ordusunun kahramanlığıdır.

Osmanlı ordusunun öldürdüğü askerlerin cesetleri ise uzun uzadıya anlatılır. Bu nokta önemlidir, çünkü Osmanlı askerlerin sadece ölümleri belirtilir. Bu bağlamda, metinde uzun uzadıya anlatılan veya kısa kesilen bölümlerin de manidar oldukları söylenebilir. Ayrıca, düşman askerlerin cesetlerini ifade etmek için kullanılan sözcükler de önemlidir: “murdâr”, “lâşe”, “lâşe-i murdâr”. Halbuki Osmanlı askerlerinin ölümleri sanatlı anlatılır ve onların şahadet kadehinden içip Cennet'e gittikleri ifade edilir: “Şebd-i şabadet câmindan bir ayak çeküp iki ayak ile cânib-i Firdevs-i berîne revâne oldular” (33). Bu kertede, düşman askeri için kullanılan sözcüklerin dökümünü vermek, Evliya Çelebi'nin onlara bakışını açıklamaları bakımından işlevsel olacaktır:

Küffâr

Hâksâr (30)

Murdâr (31)

Bed-girdâr (33)

Nahir (33)

Lâşe-i murdâr (33)

Sîne-i pür-kîne (33)

Nâ-pâk kadem (33)

Küffâr-ı dûzah-karar (33)

Domuz sürüsü (33)

Kara canavar misal ceneral (33)

Bî-dîn ruhban (34)

Kara bulutlar gibi (34)

Kara şapkalı (34)

Bî-ıslah (35)

Batıl din (35)

Hilekâr (35)

Zu'm-ı bâtıllarıca (38)

Dest-i bî-pâk (38)

Öteki olan düşman hakkında kullanılan sözcüklerden şöyle bir sonuç çıkar: Ruhbanları dinsiz, generalleri canavardır ötekinin. Elleri de ayakları da temiz

değildir. Kinle dolu sinleri vardır ve asla ıslah edilemezler. Sığır ya da domuz sürüsü gibidirler. Ötekinin yaptığı iş ise, kötüdür, ayrıca hilekârdırlar. Ölülere ise, murdar bir leş değerindedir. Öldüklerinde gidecekleri yer ise cehennemdir. Görüldüğü gibi ötekine ilişkin söylenen her şey olumsuzdur. Öteki olan düşman kara (ki bu noktada onlar hakkında söylenen “kara bulutlar” ve “kara şapkalar” nitelermeleri akılda tutulabilir), Müslüman Osmanlı askeri ise beyazdır. Çünkü Müslüman Osmanlı askeri Allah’ın rahmetine kavuşmuştur, hoş sesi vardır (34) ve “serhad”dir (319).

Daha önce de söylenildiği gibi, kahramanca savaşan ve düşmanın “murdar leşleri”ni çıkararak Osmanlı ordusu, yorulmuştur (34). Evliya Çelebi yenilginin ikinci nedenini de bu şekilde açıklar. Yine aynı sayfada yenilginin bir diğer nedenini ise (üçüncü), sadrazamın Tatar Hanzade’ye güvenik olması ve onları savaşa davet etmemesi olarak belirler (34).

Önce Osmanlı ordusu kahramanca savaşır ve düşman askerini “domuz kırar gibi kırarlar” (34). Fakat daha sonra “küffâr” ordusunun dağıldığını düşünerek Osmanlı ordusu da dağılır (35). Bunu fırsat bilen düşman ordusu, iki taraftan Osmanlı askerlerini kuşatma altına alır. Sayıca çok az olmalarına rağmen Osmanlı ordusu kahramanca savaşır: “*Cümlesi şehd-i şehâdet şerbetin içüp kandılar, zîrâ deryâ misâl küffâr askeri içre bir katre-misâl az asker idiler ve cümlesi sermest-i elest olup ol vadide kaldılar*” (35). Alıntılanan parçada görüldüğü gibi, Osmanlı askerinin ölümünün de kahramanca olduğu ifade edilmiştir. Bu üslup metnin başka yerlerinde de tekrar edilir. Örneğin aşağıdaki alıntıda Müslüman Osmanlı askerinin kendisinden sayıca çok fazla olan düşman ordusu karşısında geri çekilmeyip, ölüme gideceklerini bildikleri hâlde kahramanca savaşmışları anlatılır:

“*Ammâ bu mahalde niçe bin guzât-ı müslimîn âr ve gayret-i nâmûs ve hamiyet-i Muhammedî’yi yâd edüp cengden firar etmeyüp nebr-i Raba’da boğulmayup meydân-ı bezm-i rezmde küffâr ile yaka yakaya gelüp ceng-i Ali ede ede şehîd-i Hür olup niçe bin küffârın lâşe-yi murdârların meydân-ı mu’rekede çakal taşı gibi sürüp kendüleri de câm-ı şehâdeti nûş ettiler.*” (37)

Ordusunun yenildiğini gören Evliya Çelebi, gulamının kovaladığı düşman askerini öldürerek yardım etmek ister. Fakat düşman askerinin tüfeğinin olduğunu görür. Düşman askeri Evliya Çelebi’ye ateş eder ve kurşun Evliya’nın atını yaralar: “*Gulâmma kafâdâr ve hâmiye çikam’ deyü at depüp sehel meydana çıkıdım. Meğër küffârın bir tûfengi daba var imiş*”. Alıntılanan cümle, üslup bakımından dikkat çekicidir. Anlatım normal akışında giderken, “meğër” edatıyla okuyucuyu şaşırtır Evliya Çelebi. Bu şekilde anlatım daha akıcı bir hâle gelir.

Bu arada Evliya Çelebi’nin gulamı, düşman askerini öldürür ve onun kafasını keser. Evliya Çelebi, atı yaralandığı için, atını değiştirmek için karşı tarafa geçmeye çalışır. Bu arada Osmanlı askerleri Evliya Çelebi’nin savaştan kaçtığını zannederler. Daha sonra, dereyi geçmeye çalışırken buranın derin olduğunu anlar. Daha önce “meğër” edatıyla şaşırtmak için kullanılan üslubu burada da tekrar eder: “*Hemân at ile bir kerre suya atı urup bir kerre dalup gark oldum. Meğër kenârî amîk imiş*” (35). Evliya Çelebi, gulamıyla gider ve sadrazama savaşın durumunu haber verir ve yeni bir at alır. Bu noktada, Uzunçarşılı’nın dipnotta

anlattığı olayla benzerlik ortaya çıkar. Bu benzerlik, atla gidip savaşın durumunu haber verme şeklindedir.

Bu arada Evliya Çelebi, tekrar savaş meydanına döner. Yeniçerilere siperlerinden çıkıp eski siperlerine dönme emri verilir. Yeniçeriler bu emri yerine getirirken diğer askerler onların kaçtığını zanneder. Bu nedenle yerlerini bırakıp kaçarlar. Yeniçeriler söz konusu durumu görüp onlar da kaçarlar. Bütün askerler, köprüden geçmek isterlerken köprü yıkılır ve köprünün üstündeki tüm insanlar suya düşerler. Bu manzarayı uzun uzadıya anlatır Evliya Çelebi, çünkü ibret alınması gereken bir durumdur bu. Ona göre bu durum, kıyamet gününe benzemektedir. Herkes telaş içinde hayatını kurtarmaya çalışır:

“Bu nehrin iki cânibi yarlar ve bayırlar, benî âdem ve atlar çıkması bir vecih ile mümkün değil. Niçe bin âdem atlarından ayrıluş kimi gark-ı âb olmada. Atlar ise su içinde birbirlerine girip licâm u rikâb birbirlerine dolaşuş fakîr benî âdem at ve katır mâ-beyninde kaluş cümlesi helc ü melc olup gâyâ yevmü'n-nüşûr ve rûz-ı kıyâmet oldu.” (36)

Osmanlı ordusu, dere içinde birbirlerini ezerken, düşman ordusu *“Bire fırsat bizîmdir, İsâ ve Meryem Ana ve Havâriyyânlar ve Sarı Saltık ve İsvet Nikola ve Hızır-İlyâs ve Kasım ve Avustos sultânlar bize imdâd etdiler”* (37-8) derler. Aslında Evliya Çelebi'nin, düşmanın ne söyleyeceğini doğal olarak bilmesi mümkün değildir. Bu nedenle Çelebi, romanda da kullanılan yansıtıcı bilinç tekniğini kullanarak, onların neler düşünebileceğini ortaya koyar.

Evliya Çelebi'nin iki buçuk sayfa boyunca Osmanlı askerlerinin dereye boğulmalarını anlatması, savaştan çıkarılan ders bakımından da işlevseldir. Çünkü Evliya Çelebi'ye göre, bu yenilgi Allah'ın cezalandırmasıdır. Osmanlı ordusu, Yanıkale'yi aldığı anda bu başarıyı kendi başarısı olarak görmüş ve dereye düşen düşman ordusuyla dalga geçmiştir. Bu nedenle yaşanan yenilgi Allah'ın hikmetidir, çünkü Osmanlı askeri düşmanla nasıl dalga geçmişse, şimdi de düşman aynı şekilde Osmanlı askerleriyle dalga geçmektedir.

Evliya Çelebi'nin yenilginin nedenlerini ordudaki zayıflamaya ya da başka herhangi bir stratejik hataya değil de, Allah'ın hikmetine bağlaması, Osmanlı ordusunun hâlâ kendisini Batı ordusundan çok daha üstün gördüğünün ve değişiklik yapma gereği duymamasının bir kanıtı olarak da yorumlanabilir.

Son olarak *Seyahatnâme*'nin incelenen bölümünün üslubuna değinilebilir. Nuran Tezcan, *“Seyahatname”* adlı yazısında, Evliya Çelebi'nin üslubunun dikkat çeken özelliklerinden birisinin bağlaçlı sıralama cümleleri kullanması olarak belirler (6). İncelenen bölümde de bağlaçlarla akıcı bir üslup oluşturulmuştur. Aşağıdaki paragraf örnek olarak gösterilebilir:

“Hemân cümle asker yeniçerilerin vezîr-i a'zam sekbân ve sarıcaların kaçdukların zann edüp cümle asker anlara bahane bulup cümle atlar bir kerre at boynuna düşüp gerii dönüp be-dürüstü bu kerre fermânsız bunların kaçtığı yeniçeri görünce ferman ile meterislerine girmeyüp hemân nehr-i Raba üzre ip ile bağlı köprüye uğradular.” (36)

Evliya Çelebi ikilemeler kullanılarak da üslup daha akıcı bir hâle getirilir.

Sonuç olarak, gösterilmeye çalışıldığı gibi Evliya Çelebi, bir tarihî olayı anlatırken de onu gerçek bilgilerle kurmacayı iç içe geçirerek okura sunar. Kullanılan

Gökhan Tunç

üslup, seçilen sözcükler, anlatım öncelikleri, üzerinde durulan ya da hızla geçilen olaylar söz konusu metnin kurmaca özelliğine gönderme yaparlar. Bu şekilde estetik bakımdan da zengin bir edebî eser ortaya koymuş olur.

***Abstract:** Evliya Çelebi's Seyahatname has been regarded by many authors as an important work because it offers much information cultural structure and historical events of the 17th Century. In this article, however, Seyahatname will be evaluated as a literary work and its fictitious characteristics will be stressed. In this frame, style characteristics used in Seyahatname will be discussed through the concept of fiction in the light of a chapter chosen from the work. Thus, I will try to determine the elements demonstrating Evliya Çelebi's power of expression and I will also try to show how the reality and fiction mixed in Seyahatname.*

KAYNAKLAR

- Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996. 7. Cilt.
- Hummer, Joseph von. *Osmanlı Tarihi Cilt II*. Çev. Mehmet Ata. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Tezcan, Nuran. "Seyahatname". Yayımlanmamış makale.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi, II. Cilt, I. Kısım*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1973.